
Marko Jesenšek

Združitev Prekmurja in poenotenje slovenskega knjižnega jezika

objavljeno v:

Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest.*

Obdobja 38. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.

ZDRUŽITEV PREKMURJA IN POENOTENJE SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Marko Jesenšek

Filozofska fakulteta, Maribor
marko.jesensek@um.si

DOI:10.4312/Obdobja.38.381-389

Prekmurski katoliški pisci so v drugi polovici 19. stoletja postopoma sprejemali novoslovenščino, tj. skupni slovenski knjižni jezik, protestanti pa so vztrajali pri »starem slovenskem jeziku« do konca prve svetovne vojne in združitve Prekmurja z matičnim slovenskim ozemljem; jezikovno poenotenje so razumeli kot cerkveno-politično vprašanje, kot prevlado katolištva v prostoru med Muro in Rabo. Napačna jezikovna politika je v Prekmurju in Porabju otežila poenotenje slovenskega jezika – enotna knjižna norma se je uveljavljala postopoma, tudi še po letu 1919.

Prekmurje, zgodovina slovenskega jezika, prekmurski knjižni jezik, enotni slovenski knjižni jezik

In the second half of the 19th century, Catholic authors from Prekmurje adopted New Slovene (the common Slovene literary language), while Protestant authors kept using the »old Slovene language« up until the end of the First World War and the unification of Prekmurje with the mother nation. The Protestants perceived the unification of the language as an ecclesiastical and political question, aligned with the prevalence of Catholicism in the area between the Mura and Raba rivers. Misguided language policy made the process of Slovene language unification more difficult. As a result, the uniform literary norm established itself gradually, in some areas only after 1919.

Prekmurje, history of the Slovene language, Prekmurje literary language, uniform literary Slovene

1 Združitev Prekmurcev z matičnim narodom in pomen jezika za obstoj kulture in naroda¹

Združitev Prekmurja s slovenskim matičnim prostorom po prvi svetovni vojni je bil odločilni dogodek, ki je omogočil, da je Slovenija narodnostno oživela in začela uresničevati svojo samostojnost. Pred natanko sto leti je bila to pravica do slovenskega naroda in jezika. Od ideje Zedinjene Slovenije so se namreč naši predniki začeli zavedati, da smo Slovenci narod, ki se mora združiti v samostojni državi, sicer nas bo tujščina, takrat nemščina (danes ima enako vlogo, le da še bolj

1 Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine, vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

nasilno, angleščina), razslovenila. Brez jezika nas ni, izgubili bi se v talilnem loncu nekoč globalne nemščine in madžarščine, kasneje srbohrvaščine, danes (zgodovina se ponavlja, a se od nje ne znamo učiti)² evroangleščine in slangovenščine.³ Jezik namreč ni le preprosto sporazumevanje, s katerim si sredi Ljubljane naročiš skodelico kave ali kozarec piva, je mnogo več: je naše ustvarjalno »kajstvo«, naše obstajanje in naš obstoj.

Prekmurski knjižni jezik se je v slovenskem panonskem jezikovnem prostoru oblikoval podobno kot kranjski v alpskem prostoru. Oba sta predvsem stranski produkt protestantizma, posledica sprememb v zahodnoevropski Cerkvi konec srednjega veka. Vernike je bilo treba naučiti brati in pisati, da so lahko sami brali *Sveto pismo*. V obdobju protestantizma je to prineslo prve knjige – abecedniki so opismenjevali ljudi, katekizmi so bili prvi učbeniki, končni cilj pa je bil prevod *Svetega pisma* v nacionalne jezike. Protestantizem je torej dal Prekmurcem knjižni jezik in omiko.

2 Pogled v zgodovino jezika in naroda – oblikovanje skupnega slovenskega prostora in (ne) vključevanje Prekmurja

Naš začetek so *Brižinski spomeniki*, naša svetnost sta kranjski Trubarjev *Catechismus* (1550) in prekmurski Temlinov *Mali catechismus* (1715), prvinskost našega življenja sta kranjski Dalmatinov in prekmurski Küzmičev prevod *Svetega pisma* (kranjščina je bila leta 1584 med prvimi petnajstimi knjižnimi jeziki na svetu, v katerega je bila prevedena knjiga vseh knjig – danes je teh jezikov več kot 3300 –, prekmurski *Nouvi Zákon* leta 1771 pa je bil prvi slovenski prevod nove zaveze iz originalnega jezika, tj. stare grščine), združitev Prekmurja pa je zorila slovensko državotvornost in enotni slovenski knjižni jezik. Zedinjena Slovenija in ideja o Ilirskem kraljestvu v drugi polovici 19. stoletja še nista vključevali takrat t. i. spodnjih Štajercev in Prekmurcev. Kopitar in Čop sta sicer na začetku 19. stoletja priporočala »stari slovenski jezik« Števana Küzmiča kot vzor »čiste in pravilne« slovenščine, vendar pa je zavest o tem, da na levi strani Mure prebivajo Slovenci in da se tam govori slovenski jezik, zelo počasi prihajala skozi ovirajoče prepričanje »avstrijskih Slovencev«. Društvo Slovenija, ki je ob ustanovitvi leta 1848 na Dunaju štelo 44 članov, je ob nastajajoči ideji slovenske samostojnosti poslalo pismo kranjskemu deželnemu zboru v Ljubljano, naj začne razmišljati o slovenskem narodu in »zavaruje slovensko narodnost na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem«. Prekmurje ni bilo omenjeno, to še ni bila misel

- 2 Del slovenske univerzitetne elite si prizadeva za anglizacijo slovenskega visokega šolstva; slovenski učni jezik naj bi bil cokla t. i. internacionalizacije naših univerz, objave slovenskih profesorjev štejejo več, če so napisane v neslovenščini (sistem vrednotenja SICRIS, revije s »faktorjem vpliva«), ARRS želi, da bi se slovenski raziskovalci prijavljali na njihove razpise za raziskovalne programe le še v tujščini. »Argumenti« so enaki kot nekoč pri nemškutarjih, iliristih ali jugoslovenarjih. O škodljivem jezikovnem odpadništvu in poučevanju v tujščini je Cankar leta 1914 napisal ostro kulturnopolitično kritiko o rabi nemščine v slovenskih šolah. Gre za avtobiografsko črtico *Realka*, v kateri je neprizanesljivo obsodil vse slabosti slovenske jezikovne politike, ki je v Cankarjevih dijaških letih pristajala na nemški učni jezik v slovenski gimnaziji.
- 3 Ta novotvorba – premetanka med slovenščino in angleščino – prikrito meri na sporočevalno siromašno angleščino neangleških govorcev, namiguje tudi na sleng (sl + ang).

o Zedinjeni Sloveniji, ki sta jo dunajska člana društva Slovenija, Anton Globočnik in Martin Semrajc, prva, vendar zelo nejasno, ubesedila v prošnji cesarju Ferdinandu, da naj »brate« Kranjce, Štajerce, Korošce in Primorce »pod enim vladarstvom sklene«, ker so predolgo že ločeni (Semrajc, Globočnik 1848: 60). Bolj natančno sta nato Zedinjeno Slovenijo določila Globočnik in Peter Kozler, ko sta zanjo poskušala pridobiti Janeza Bleiweisa. Čeprav leta 1848 vanjo še ni zares verjel, jo je predstavil nadvojvodi Janezu na avdienci aprila 1848, a tudi on v vsebinsko nejasnih načrtih in previdnih začetnih razmišljanjih o slovenski državi v njej ni videl Prekmurja. Slovenci so se med pomladjo narodov miselno preveč ukvarjali z zgodovinsko razkosanostjo in neenotnostjo, zato je bilo težko razmišljati (vse)združevalno kot en narod. Cigale (1849: 141) je tako napako podkrepil s trditvijo, da »se moramo šele začeti čutiti, de smo narod [...], de se Slovenci v eni deželi zedinimo, de povsod tujščini v pest ne pridemo«. Ta misel kaže, da Slovenci:

[L]eta 1848 še niso bili narod, s katerim bi bila avstrijska vlada morala računati, se pa očitavajo zopet obrisi bodočega slovenskega narodnokulturnega programa in postopanja: zoritev Slovencev v danih razmerah in v avstrijskem okviru v smeri »Zedinjene Slovenije«, ki naj v odločilnem trenutku postane kulturno živa, samostojna sestavina Jugoslavije, zaenkrat še v nedoločnem okviru – v Avstriji ali zunaj nje – speče v krilu bodočnosti. (Priatelj 1955: 57–58)

Slovenski voditelji so (napačno) razmišljali kot oktroirana ustava o »Ilirskem kraljestvu« brez Prekmurcev, Bach pa je nato priznal le še kranjsko kronovino. Ljubljana je postala neuresničeno središče »vseh Slovencev«, saj Prekmurja ni vključevala niti Einspillerjeva peticija »vseh Slovencev« ljubljanske, graške in tržaške gubernije, ki naj bi se združili v eno kraljestvo z imenom Slovenija. Prvi neblogljeni korak na poti do Zedinjene Slovenije je leta 1848 brezmočno zastal, ker je bil program neizdelan in ni znal pritegniti vseh slovenskih manjšin – izključen je bil do vseh ogrskih Slovencev v Prekmurju in Porabju.

Ilirsko kraljestvo je bilo »v igri« tudi še v drugem koraku razmišljanj o Zedinjeni Sloveniji v šestdesetih letih 19. stoletja. 25. septembra 1865 so se tri leta po Slomškovi smrti na »mariborskem shodu« zbrali Štajerci, Korošci in Kranjci – dan pred tem je potekala »vseslovenska manifestacija« za Slomškov spomenik –, ki so razpravljali o Zedinjeni Sloveniji, tj. Ilirskem kraljestvu, h kateremu naj bi se pridružila še slovenska Štajerska, medtem ko Prekmurje ponovno ni bilo omenjeno, čeprav so Zedinjeno Slovenijo poskušali utemeljiti na t. i. zgodovinskem pravu. Ali je bilo za tako nerazumevanje slovenskega narodnopolitičnega vprašanja kriva tisočletna prekmurska osamitev v madžarskem prostoru in nebitanje s Kranjci? Težko verjetno, saj je Božidar Raič (1863, 1869) prav v šestdesetih letih »prekoračik« Muro in dokazoval Kranjcem, da je slovenska narodnostna meja na Rabi, prekmurske izobrazence pa je prepričeval, da se tesneje povežejo z osredjem. Slovensko narodno vprašanje in Zedinjena Slovenija sta morala šele doseči pravi premislek in se ustrezno kakovostno razvijati, »avstrijski in ogrski Slovenci« pa so morali najprej domisliti in nato preseči kulturno narodnostno avtonomijo v monarhiji.

3 Izoblikovanje prekmurskega knjižnega jezika in slovenske jezikovne in narodne zavesti

Narodna ideja je morala tudi v Prekmurju najprej zaživeti in se oblikovati v spoznanje o pravici narodnosti. Treba je bilo rešiti vprašanje jezika in njegove rabe v cerkvi, šoli, uradih in vsakdanjem življenju, šele nato se je lahko začela razvijati ideja Zedinjene Slovenije. Vprašanje rabe jezika v javnosti sicer ni Zedinjena Slovenija, vendar pa le-te ne bi bilo brez rešenega jezikovnega vprašanja. Tu je treba iskati odgovor na vprašanje, zakaj so v osredju pozabljali na Prekmurje. Slovenski jezik ni bil enoten, obstajala sta osrednji in vzhodni tip knjižnega jezika:

Oba knjižna razvoja (skupaj z različicama) potekata v danih zgodovinskih razmerah dokaj ločeno. Šele v začetku 19. stoletja začneta vzhodnoslovenski knjižni različici (vzhodnoštajerski in prekmurski knjižni jezik), kot kažejo besedila tega obdobja, sprejemati opazne in odločilne vzpodbude iz osrednjega jezika (iz Ljubljane in Celovca), ki so se dokončno okrepile bolj na podlagi zavestnih političnih opredelitev (»ilirsko gibanje«) kot na podlagi soočanj razlikovalnih jezikovnih dejstev. (Orožen 1996a: 123)

Prekmurci so sicer poznali osrednjeslovenske kranjske in štajerske tiske od Trubarja in Dalmatina naprej, vendar pa so bili izhajajoči iz alpske osnove slovenščine za njih preveč oddaljeni (Orožen 1996b: 83). Oblikovali so svojo različico knjižnega jezika v panonskem jezikovnem prostoru. Slovenščina je tako vse do poenotenja imela dve knjižni normi, osrednjeslovensko kranjsko in vzhodnoslovensko prekmursko, ki sta posledica različnih načinov pokristjanjevanja in bogoslužja in sta se po *Brižinskih spomenikih* dolga stoletja razvijali ločeno (Orožen 1996b: npr. 70, 80, 103). Na Kranjskem skoraj do konca 18. stoletja niso vedeli, da na »Ogrskem« med Muro in Rabo pišejo knjige v »slovenskem« jeziku – izjema je le Števan Küzmič, ki »je bil že ob koncu 18. stoletja osrednjim in koroškim pisateljem znan« (Orožen 1996a: 126). Prekmurščina je bila do začetka 19. stoletja izolirana od kranjščine. »Do obojestranskega medsebojnega učinkovanja« obeh slovenskih knjižnih različic je začelo prihajati šele »v prvih desetletjih 19. stoletja« (Orožen 1996a: 124). V slovensko-madžarskih jezikovnih stikih je postajala madžarščina prevladni jezik v 19. stoletju, pred tem pa so se prekmurski Slovenci jezikovno navezovali na panonsko kajkavščino, ki jim je za nekaj stoletij postala nadomestni knjižni jezik v cerkvi oz. pri bogoslužju. Prekmurski knjižni jezik se je v 18. stoletju zato oblikoval razločevalno do kranjščine in kajkavščine kot »stranski produkt protestantizma« z zahtevo, da mora vsak vernik brati *Sveto pismo* v maternem jeziku. Prvi tiskani knjigi sta katekizem in abecednik, prekmurski knjižni jezik pa je utemeljil protestantski duhovnik in prevajalec *Nouvega Zakona* (1771) Števan Küzmič; to je storil na enak način kot kranjski protestantski pisci v 16. stoletju – knjižna prekmurščina je nastala kot umetna nadnarečna jezikovna tvorba ravenskega in goriškega narečja, sprejemljiva in razumljiva za prekmurske Slovence med Muro in Rabo. Tako kot Trubar, Krelj in Dalmatin v osredju je Küzmič v Prekmurju normiral knjižni jezik, ki so ga po protestantih (Temlin, Sever, Bakoš, Sijarto, Barla, Lülük, Terplan ...) sprejeli in sooblikovali tudi katoliški pisci (Mikloš Küzmič in njegovi nasledniki, npr. Košič,

Borovnjak, Agustič ...). Knjižna prekmurščina se je tako standardizirala in razširjala med ljudmi s knjigami. V cerkvenem slovstvu je imelo pomembno vlogo sedem knjig Mikloša Küzmiča, predvsem *Szveti evangyeliomi* (1780) in v prekmurskem jeziku največkrat ponatisnjena *Kniga molitvena* (1782). V posvetnem slovstvu je prekmurski knjižni jezik dosegel višek v narodno-prebudnem delu Jožefa Košiča, ki je v delih *Zobrisani Szloven i Slovenka med Múrov i Rabov* (1845–48) ali *Zgodbe vogerszkoga kralesztva* (1848) dosegel najvišjo stopnjo omikanosti prekmurskega jezika in ga je izrazno ter slogovno povsem približal literarni zvrsti. Razvila sta se tudi strokovna literatura (učbeniki in Agustičev *Prirodopis*, 1878) in publicistični jezik (prvi prekmurski časopis *Prijatelj*, 1875–1878), umetnostni jezik pa se je potrdil predvsem v prevodih madžarskih romantičnih pesnikov. Leta 1774 je nastala prva prekmurska posvetna pesem *Versus Vandalici*. Podobno poezijo je v kranjskem jeziku takrat pisal Dev, v vzhodnoštajerskem pa Volkmer. Prekmurski pesnik David Novak je jezikovno na sredini med obema – Dev je pesnil v kranjskem knjižnem jeziku, ki je imel takrat že dvestoletno tradicijo, Novak je sledil normi prekmurskega knjižnega jezika v prevodu *Nouvega Zákona*, Volkmer pa je iskal pot od domačega narečja in kajkavščine do vzhodnoštajerskega knjižnega jezika.

V takih jezikovnih razmerah so se Kranjci in Prekmurci («alpski in panonski Slovenci», «avstrijski in ogrski Slovenci») znašli v pomladi narodov. Jezikovno neenotni niso mogli uveljavljati zahtev, ki so jih od Dunaja zahtevali npr. Čehi, Poljaki in Hrvati. Najprej je bilo treba oblikovati enotni slovenski knjižni jezik, poenotenje kranjščine in prekmurščine pa se ni moglo zgoditi čez noč. Izhajajoč iz jezikovne norme sta tako poenotenje nehote napovedala že prekmurski (1771) in kranjski (1784) prevod *Svetega pisma*, čeprav sta nastajala neodvisno drug od drugega: prvi z naslonitvijo na starogrški originalni jezik nove zaveze, drugi kot prenavljanje Dalmatinovega jezika ob nemški in latinski predlogi. Kopitarjevo soočenje obeh prevodov – prekmurskemu je dal predznak arhaičnosti in »pravilnosti« – na začetku 19. stoletja je spodbudilo njuno približevanje, medsebojno prepletanje, prevzemanje in izboljševanje normativne kakovosti slovenskega jezika, to pa je napovedovalo tudi njuno poenotenje. Približevanje kranjščine in prekmurščine se je začelo v začetku 19. stoletja, ko sta Kopitar na Dunaju in Čop v Ljubljani Kranjcem »odkrila« prekmurski knjižni jezik Küzmičevega *Nouvega Zákona*.⁴ Do poenotenja je prišlo v času, ko je prevladovalo prepričanje, da jezik določa bistvo naroda, njegov nastanek in obstoj. Pred pomladjo narodov, se zdi, še ni bilo pogojev za idejo Zedinjene Slovenije. Slovenci so bili takrat razdeljeni na različne tuje upravne enote, zato se je morala najprej zavestiti romantična misel, da je za razvoj naroda potreben »narodni« jezik. Temu se je pridružilo Slomškovo spoznanje, da »naš materni jezik je varh prave vere«

4 Kopitar je prekmurski knjižni jezik Števana Küzmiča (*Novi Zakon*, 1771) leta 1836 v *Kločevem glagolitu* imenoval Slovenorum ad lacum Balaton (Methodianorum progenici?) in je bil z njim bolj zadovoljen kot z Japljevim prevodom *Biblije* (1784), kljub temu pa prekmurščine ogrskih Slovencev, »o katerih je Kopitar, ko je pisal svojo slovnico še premalo vedel« (Orožen 1996a: 67–68), ni upošteval in je za osnovo slovenskega knjižnega jezika predlagal ljudski jezik središnjega kranjskega jezikovnega prostora (Orožen 1996a: 123).

in njegov poziv, da je čas slovenščino počastiti kot »svojo milo mater« (Slomšek 1885: 286). Slovenščina se je morala prebiti v šole in urade ter dokazati, da je v Sloveniji doma slovenščina, nemščina pa škodi slovenski kulturi. V pomladi narodov je sredi 19. stoletja na slovenskem narodnostnem ozemlju tako dozorelo spoznanje, da je združitev vseh Slovencev v eni državi mogoče doseči le na osnovi jezikovne enotnosti. 19. stoletje je bilo taki ideji naklonjeno.

Poenotenje slovenskega knjižnega jezika je potekalo v dveh valih, obakrat spodbujeno s prelomnima zgodovinskima dogodkoma: 1) marčna revolucija, pomlad narodov in prebujanje »nezgodovinskih narodov« v habsburški monarhiji in 2) prva svetovna vojna, razpad Avstro-Ogrske in združitev Prekmurja z matičnim slovenskim ozemljem. Po pomladi narodov je v Prekmurju sledil prelom. Katoliški pisci so v povezavi s Štajerci in slovenskim osredjem začutili, da gre jezikovno, narodnostno in geografsko za en prostor, zato se mora, razumevajoč romantično teorijo o jeziku kot najpomembnejšem narodovem atributu, slovenski jezik poenotiti. Kranjščina je takrat prevzela kar nekaj skladijskih in oblikoslovnih posebnosti, ki jih je osrednjeslovenski jezik v zgodovinskem razvoju izgubil, npr. deležniško-deležijske oblike na *-č* in *-ši* (*videč, stopajoč, vstopivši, rekši*). Medsebojno jezikovno približevanje in prevzemanje je trajalo prvo polovico 19. stoletja, dokler ni ideja Zedinjene Slovenije privedla tudi do poenotenja slovenskega knjižnega jezika. Pomlad narodov je v Avstro-Ogrski monarhiji odprla več prostora za razmišljanja t. i. nezgodovinskih narodov o svoji (jezikovni in nacionalni) samostojnosti. Drugo polovico 19. stoletja je zaznamovala Borovnjakova skrb za samobitnost slovenskega jezika v Prekmurju, pa Agustičev časopis *Prijatelj* (1875–1879) ter boj Ivanocyjevega kroga proti madžarizaciji prekmurskih Slovencev in poskusu, da se uveljavi neznanstvena vendska teorija.

4 Prekmurska versko-jezikovna razklanost in leto 1919

Pozitivnim jezikovnim premikom se niso mogli pridružiti protestanti, saj so bili prepričani, da je poenotenje slovenskega knjižnega jezika povezano z rekatolizacijo pokrajine med Muro in Rabo. V tem so videli cerkvenopolitično in ne jezikovno dejanje in so vztrajali pri starem slovenskem, tj. prekmurskem knjižnem jeziku. Katoliški prekmurski pisci so se zavedali, da pot do Zedinjene Slovenije odpira le jezikovna enotnost vseh Slovencev, zato so v duhu romantičnega pojmovanja naroda odločno zagovarjali novoslovenščino ali enotni slovenski knjižni jezik (Jesenšek 2013: 58–59). Evangeličani so pri prekmurskem jeziku v knjigi, cerkvi in časopisu vztrajali vse do konca prve svetovne vojne in priključitve dela Prekmurja matičnemu slovenskemu ozemlju. Kardoš je bil prepričan, da jezikovno poenotenje ne pomeni le nacionalne združitve Slovencev v eni državi, ampak tudi konec evangeličanstva med prekmurskimi Slovenci (Jesenšek 2013: 103). V strahu pred rekatolizacijo Prekmurja in Porabja – pred očmi je imel take dogodke na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem konec 16. in v začetku 17. stoletja – je še naprej tiskal in izdajal knjige v (starem knjižnem) prekmurskem jeziku, s tem pa je nehote postal zaviralni element v razvoju slovenskega knjižnega jezika (Jesenšek 2013: 104). Madžarska raznarodovalna oblast je finančno podpirala vse njegove tiske, kasneje pa je to jezikovno »drugačnost«

slovenskih protestantov izkoristila v propagandne namene – s t. i. vendsko teorijo, ki je ostala živa vse do danes, so poskušali dokazovati, da med Muro in Rabo živijo Neslovenci, vendski narod, ki niti jezikovno niti kako drugače nima nič skupnega s t. i. »avstrijskimi Slovenci« na desni strani Mure (Jerič 2001: 62). Slovenci so bili še konec 19. stoletja naseljeni tudi onkraj reke Rabe, tj. pod Kanižo v vasi Tarany jih je živelo 1597 (Trstenjak, 2006: 27). »Ogrski Slovenci« naj ne bi razumeli enotnega slovenskega knjižnega jezika; pod vplivom madžarščine imajo poseben, od slovenščine ločen jezik, ne pripadajo slovenskemu narodu, zato se naj po koncu prve svetovne vojne ne bi priključili matičnemu slovenskemu ozemlju.⁵ Neresnična, a zavestno narejena madžarska tvorba o venskem narodu je kljub temu vplivala na odločitev mirovne konference v Parizu, da se slovenski etnični prostor med Muro in Rabo po prvi svetovni vojni geografsko razdeli med Slovence in Madžare. Čeprav je bil zaradi prizadevanj Slaviča na mirovnih pogajanjih v Parizu velik del Prekmurja priključen slovenskemu matičnemu ozemlju, pa je bila enotnost Slovenske krajine, tj. Prekmurja, razbita, saj so s podpisom trianonske mirovne pogodbe porabske vasi ostale na Madžarskem: Gornji Senik, Dolnji Senik, Sakalovci, Slovenska ves, Števanovci-Otkovci, Andovci in Verica-Ritkarovci. Jožef Klekl st. se je v časopisu *Novine* takole razveselil združitve dela Prekmurja z matičnim slovenskim ozemljem:

Službeni brzozjav (telegram) je poslalo z Pariza Francozko poslaništvo v Belgrad 6. toga meseca, v šterom naznanja, *da je naša slovenska krajina prikapčena k Jugoslaviji*. To je v Parizi na mirovnoj konferenci potrjeno i čaka še samo na podpis. Z tem se je spunila želja, vroča pravična, da bi se prekmurski Slovenci združili z svojimi brati na ono stran Müre brez krvnoga prelejanja, kak so vsikdar naglašovali i srčno želeli pa prosili jezeri ino jezeri dobroga Boga. Do popolne rešitve počakajte mirno, molite i se Vüpjajte! (Klekl 1919: 4)

5 Življenje jezika v Prekmurju in Porabju po letu 1919

Prekmurci kljub velikim pričakovanjem niso bili tako lepo (jezikovno in tudi drugače) vključeni v skupni slovenski prostor, kot so pričakovali in bi si zaslužili. Ljubljana in Beograd sta bila včasih še dlje, kot nekoč Pešta:

12. avgust . . . Spominali bomo sé vsako leto toga dneva, šteri den je naše lepo Prekmurje se za večno združilo z Jugoslavijov [...], kak je slovenski pesnik nekda spevo »ka bode naš rod, na svoji zemlji svoj gospod«. Doživeli smo to, na kaj so delali naši prvi narodni in krščanski boritelji nepozabni nam dekan Ivanóczy, Borovnjak in dosta drugih, a v zadnjem časi pa z najvekšov požrtovalnostjov naš voditelj vp. župnik Klekl, šteromi so pomagali naši vrli krščanski možje in mladeniči župan Božidar Sever, župan Škafar, bratonski Kūhar, i dejalniva dijaka Godina in Jerič. [...] Tūdi mi opazimo v našem Prekmurji dnes, da ne je vse tak, kak je bilo pred ednim letom, mi vidimo, da ne več tistoga navdūšenja, ki je vladalo pred ednim letom, in se spitavlemo, kak je prišlo to? [...]. Dosta so pa krive tūdi druge prilike, ker dostikrat nega potrebnoga razumevanja za našo lepo Prekmurje, štero je vendar hüdo prizadeto po tūjem gospodstvi, a še

5 Prim. Zgodovinski pregled dogajanj v letih 1918–1919, predvsem poglavje Položaj Slovencev na Madžarskem pred prvo svetovno vojno: www.prekmurjevscu.si/o-prikljucitvi (avtorica zgodovinskega pregleda je Natalija Cigut).

zmirom bogato prišlo v materno hižo – Jugoslavije in tu odnet pričakovalo dosta več razumevanja za njegove verske, šolske, gospodarske in druge potrebe, štere čakajo rešitve. [...] (Klekl 1920: 1)

Slovenski knjižni jezik se je po letu 1919 »čez noč« pojavil v prekmurskih šolah in v vseh oblikah uradnega sporazumevanja. Prehod ni bil enostaven, v praksi je šlo za veliko spremembo, tudi presenečenje, saj je prekmursko narečje v odnosu do pred tem uradne madžarščine pomenilo znak slovenstva in je bilo razširjeno v vseh oblikah sporazumevanja med prekmurskimi Slovenci, slovenski knjižni jezik pa je bil novost, na katero se je bilo treba šele navajati. Ni bilo lahko, a dolgoročno se je pokazalo, da je bila to prava odločitev, ker prekmurščina še danes v slovenskem delu živi, medtem ko je v madžarskem delu (Porabju) praktično izginila (Tivadar 2017: 152). Prekmurščina se je po prvi svetovni vojni počasi, a naravno vključila v slovenski jezikovni prostor:

Po letu 1919 so namreč nekateri protestantski in tudi katoliški pisci še želeli pisati v prekmurskem knjižnem jeziku. Z uvajanjem slovenskega oz. jugoslovanskega sodstva, šolstva in priseljevanjem intelektualcev v Prekmurje ter modrostjo prekmurskih narodnih voditeljev je bil prekmurski jezik zelo spontano, lahko rečemo vzorno nekonfliktno nadomeščen s slovenskim knjižnim jezikom. V javnem in poljavnem položaju se je sicer prekmurski jezik še govoril, pisal in se še piše ter govori. (Tivadar 2019: 306)

Po padcu železne zaves je bilo to pričakovati tudi za porabščino. Zgodilo pa se je ravno nasprotno. Slovenščina se je v Porabju ob državnem madžarskem, globalnem angleškem in regijskem nemškem jeziku delodajalca začela izgubljati in danes se je okoli Rabe skoraj ne sliši več, prav tako tudi ne več v nekoč samo slovenskih vaseh do Monoštra. Porabščina danes jezikovno peša, bojim se, da umira. Napačna jezikovna politika v Prekmurju in tudi drugod po Sloveniji, še posebej pa v Porabju je otežila sprejemanje slovenskega jezika – po nepotrebnem se je vzpostavljala konflikt med knjižnim in narečnim, tj. slovenskim in porabskim/prekmurskim. Vsekakor je prekmurska (vključno s Porabjem) jezikovna situacija v preteklosti in deloma v sedanjosti še dodaten izziv za raziskovanje sodobnega slovenskega jezika in oblikovanje ustrezne jezikovne politike v slovenskem Porabju.

Literatura

- CIGALE, Matej, 1849: Za kaj mora nam Slavjanam v sedANJI dobi narveč iti? *Slovenija* 29 (10. 4. 1849). 114.
- JESENŠEK, Marko, 2005: *The Slovene language in the Alpine and Pannonian language area*. Kraków: Universitas.
- JESENŠEK, Marko, 2013: *Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta (Zora, 90).
- JESENŠEK, Marko, 2018: *Prekmurski jezik med knjižno normo in narečjem*. Maribor: Univerzitetna založba (Zora, 129).
- JERIČ, Ivan, 2001: *Zgodovina madžarizacije v Prekmurju*. Uredil Alojz Benkovič. Murska Sobota: Stopinje.
- KLEKL, st. Jožef, 1919: Naša Slovenska krajina pripada k Jugoslaviji. *Novine* VI/31 (17. 8. 1919). 4.
- KLEKL, st. Jožef, 1920: Edno leto. *Novine* VII/34 (22. 8. 1920). 1.
- OROŽEN, Martina, 1996a: *Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

- OROŽEN, Martina, 1996b: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika (od Brižinskih spomenikov do Kopitarja)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- PRIJATELJ, Ivan, 1955: *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina: 1848–1895*. Prva knjiga. Uredil Anton Ocvirk. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- RAIČ, Božidar, 1863: Črtice o Prekmurcih in o njihovem govoru. *Naprej* 66. 69–77.
- RAIČ, Božidar, 1869: Prekmurški knjižniki pa knjige. *Letopis Matice Slovenske za 1869*. Uredil dr. E. H. Costa. Ljubljana: Matica Slovenska. 57–84.
- SEMRAJC, Martin, GLOBOČNIK, Anton, 1848: Mili bratje Slovenci! *Novice* VI/12 (12. 4. 1848). 60.
- SLOMŠEK, Anton Martin, 1885: Poslednje sporočilo. *Ant. Mart. Slomška Zbrani spisi. Četerta knjiga: Različno blago*. Uredil Mihael Lendovšek. Celovec: Družba sv. Mohora. 283–287.
- TIVADAR, Hotimir, 2017: Prekmurščina med nekdanjo knjižnostjo in sedanjo narečnostjo. Marko Jesenšek (ur.): *Av gust Pavel med Slovenci, Madžari in Avstrijci*. Maribor: Univerzitetna založba (Zora, 120). 147–164.
- TIVADAR, Hotimir, 2019: Protestantska knjižna tradicija in normiranje slovenskega (govorjenega) jezika. *Slavia Centralis* XI/1. 299–311.
- TRSTENJAK, Anton, 2006: *Slovenci na Ogrskem. Narodopisna in književna črtica*. Uredil Viktor Vrbnjak. Maribor: Pokrajinski arhiv.